

שם העבודה : בני נוער עם נכות התפתחותית - פיגור שכלי גבולי וקל והתנסויותיהם במצבי

פגיעה וניצול- השוואה לבני נוער רגילים ללא נכות

שנה : 2004

מס' קטלוגי : 529

שם המגיש : שחר יפעת

עבודת גמר לתואר מוסמך, הפקולטה לחינוך, החוג לחינוך, אוניברסיטת חיפה

תקציר המחקר

מטרת המחקר הנוכחי הייתה לבחון את היקפה ומאפייניה של תופעת הפגיעה והניצול כנגד בני נוער עם נכות התפתחותית- פיגור שכלי גבולי וקל בהשוואה לבני גילם הרגילים, על ידי דווח עצמי של הנבדקים על התנסויותיהם כקורבנות פשיעה וניצול.

ילדים כקורבנות פשיעה וניצול הוא נושא מעורר דאגה מזה שנים רבות ומהווה עניין למחקר ולגיבוש מדיניות וחוקים בדבר הגנת הילד ושמירתו ממצבים המסכנים את בריאותו הגופנית והנפשית. בשנים האחרונות גוברת ההתעניינות של אנשי מקצוע העוסקים בתחום של ילדים עם נכויות התפתחותיות בזיקה שבין נכות הילד למידת חשיפתו למצבי סיכון (מרום ועוזיאל, 2002).

על פי הספרות המחקרית (Sullivan, 1999; Sobsey, Randall & Parrila, 1999; Sobsey 1994; Bryen, 2003; Sullivan, 1999), מבוגרים וילדים עם נכויות הם בסיכון גבוה יותר לפגיעה פיזית, מינית ורגשית על ידי חברי משפחה, מכרים ואחרים בהשוואה לאלה בלי הנכויות. בנוסף, נכות הילד ומוגבלותו עלולה להעמידו במצבים שונים של ניצול לרעה שאינם אופייניים בדרך כלל לילדים ללא נכויות (Marge, 1991; Newport, 2000). לרוב, הפשיעה היא בלתי נראית ולא מדווחת. המתעלל רואה בקורבן עם הנכות אדם פגיע שלא יכול להגן על עצמו ושאינו מסוגל לפנות לעזרה או להתלונן וכך, קיימת הסתברות גבוהה של פשיעה חוזרת כנגד הקורבנות ובדרך כלל הניצול והפגיעה אינם חד פעמיים אלא מתמשכים. עוד ידוע, כי התוקף הוא בדרך כלל אדם המוכר לילד ולעיתים קרובות יש ביניהם מערכת יחסים שבה הקורבן נותן בו אמון ואף תלוי בו, ואילו התוקף הוא בעמדת סמכות כלפי הקורבן ומנצל לרעה את היחסים הלא שוויוניים ביניהם. בנוסף, הדעות השליליות, המיתוסים על אנשים עם נכויות והאווירה הלא מקבלת רק מחמירים את מצבם ומעלים את רמת הסיכון שלהם להיפגעות.

בשנת 2002 התפרסם דווח מקיף של הג'וינט- מכון ברוקדייל הסוקר את הנושא של ילדים עם נכויות במצבי סיכון והגורס כי בארץ אין מספיק ידע שיטתי על מימדי ומאפייני תופעת הסיכון כנגד ילדים עם נכויות וכי נושא זה דורש התייחסות מחקרית. המחקר הנוכחי מציג סקירה תיאורטית של הידוע כיום בארץ ובעולם בנושא התעללות ופגיעה בקרב ילדים עם נכויות וכן, מציג מודלים עיקריים להבנת הסיבות והגורמים להימצאותם של מצבי פגיעה וניצול בקרב ילדים עם נכויות. מן הסיקרה התיאורטית עולה כי הידע שקיים כיום בנושא הוא כוללני מידי ועל מנת לקבל תמונה ברורה יותר של התופעה יש להתמקד במחקר בקבוצת גיל מוגדרת (ילדים, בני נוער) ועם לקות ספציפית (עיוורון,

פיגור, אוטיזם, נכויות פיזיות וכו') בהקשר של מצבי פגיעה והתעללות. המחקר הנוכחי בחר להתמקד בקבוצת הגיל של בני הנוער עם נכות התפתחותית (פיגור שכלי גבולי וקל) ולהשוותה לקבוצת ביקורת של בני נוער ללא נכות.

שאלות המחקר היו:

1. באיזו מידה חשופים בני הנוער עם נכות התפתחותית למצבי פגיעה פיזית, מינית ורגשית בהשוואה לבני גילם הרגילים.

2. מה הם המאפיינים השונים של כל סוג פגיעה שלהם חשופים בני הנוער משתי קבוצות המחקר:

א. מה הוא בדיוק סוג הפגיעה (איום, תקיפה פיזית, סחיטה, גניבה, נגיעות מיניות וכו').
ב. מי הם הפוגעים.
ג. היכן מתבצעת הפגיעה.
ד. מה תדירותה.
ה. כיצד השפיעה הפגיעה על הקורבן.

3. האם קיימים הבדלים בין שתי קבוצות המחקר במידת השיתוף והדיווח לאחר הפגיעה ומה הם אותם הבדלים ומאפיינים של השיתוף והדיווח. כמו כן, מהי צורת הטיפול המשטרית במידה והיה דיווח למשטרה ובאיזו מידה הוגשו כתבי אישום לבית המשפט עבור כל אחת מהקבוצות הנחקרות.

במחקר השתתפו 100 בני נוער. 50 מתבגרים בנים ובנות הלומדים בבית ספר לחינוך מיוחד ו- 50 מתבגרים בנים ובנות הלומדים בבית ספר רגיל בכיתה רגילה. כלי המחקר שבו נעשה שימוש במחקר הנוכחי היה שאלון לדיווח עצמי "לשבור את קשר השתיקה" שפותח על ידי Bryen, Carey & Frantz (2002) ושנועד לבדוק את מצבי הסיכון שלהם חשופים אנשים עם מוגבלויות. השאלון הינו רב מימדי והוא בודק חשיפה למצבי פגיעה פיזית, מינית ורגשית.

במחקר הנוכחי נעשה שימוש בשתי שיטות מחקר: המתודולוגיה הכמותית והמתודולוגיה האיכותנית. למתודולוגיה הכמותית היה תפקיד לבחון את המידה באחוזים שבה כל סוג פגיעה ומאפייניה הופיעו אצל שתי קבוצות המחקר. בהתבסס על הספרות התיאורטית, ההשערות היו כי בני נוער עם נכות התפתחותית יחוו יותר פגיעות פיזיות מיניות ורגשיות בהשוואה לבני גילם הרגילים וכי פחות מקרים של פגיעה פיזית ומינית כלפי בני הנוער עם הנכות ההתפתחותית יחשפו וידווחו לרשויות החוק בהשוואה למקרים דומים אצל בני הנוער הרגילים. למתודולוגיה האיכותנית היה תפקיד חשוב בניתוח התיאורים והחוויות האישיות של אלו שהתנסו בפגיעות וניצול. התקבל מידע רב וחשוב שתרם רבות להבנת הדינאמיקה של הפגיעה ומרכיביה, מידע כזה לא יכול היה להתקבל רק מניתוח כמותי. בנוסף, הייתה חשיבות רבה לעובדה ש"קולם" של בני הנוער נשמע ולתפיסה שלהם את מקרי הפגיעה בהם וזאת בניגוד למקרים אחרים שבהם אוספים נתונים על אלימות ופגיעה בילדים מגורמים אחרים ולא מהילדים עצמם.

הממצאים העיקריים שהתקבלו במחקר הנוכחי הצביעו על הבדלים מובהקים בין בני הנוער עם הנכות ההתפתחותית לבין בני הנוער הרגילים במידת החשיפה לפגיעות במספר תחומים:

1. בתחום הניצול והסחיטה- בני נוער עם נכות התפתחותית נמצאו חשופים במידה רבה יותר למצבים של סחיטת כסף או שווה ערך כסף על ידי בני נוער אחרים בסביבת המגורים שלהם וכן על ידי מכרים מבוגרים. לרוב הסחיטה התבצעה על ידי איומים והפחדות.
 2. בתחום הסירוב לתת למתבגר דבר שהוא זקוק לו או למנוע ממנו דבר החשוב לו לאיכות חייו- נמצא, שבני הנוער עם הנכות ההתפתחותית מתנסים בשיעורים גבוהים יותר במצבים שבהם נמנע מהם דבר מה שזקוקים לו לקיום יום יומי כמו: ביגוד, אוכל, מכשירי שמיעה או שנמנע מהם לממש זכויותיהם לאחר גיל שמונה עשרה בגלל סירוב המשפחה לתת להם את הכסף השייך להם.
 3. בתחום הניצול המיני- נמצא שבני הנוער עם הנכות ההתפתחותית חווים בשיעורים גבוהים יותר פגיעות מיניות על ידי נותני שירותים, מכרים ואחרים, תוך כדי דרישה שלא יגלו את ה"סוד".
 4. תחום הפגיעה הרגשית- בני נוער עם נכות התפתחותית נמצאו כחווים יותר מצבים של השפלות קריאות בשמות גנאי והעלבות על ידי בני גילם הרגילים ועל ידי בני משפחתם. ממצא חשוב נוסף חשף, כי בני הנוער עם הנכות ההתפתחותית שתפו במידה רבה הורים ואנשי מקצוע בפגיעות המיניות והפיזיות שחוו, אך למרות זאת, מקרים מועטים ביותר דווחו למשטרה. המקרים שכן דווחו למשטרה נתקלו בספקנות מצד החוקרים, והנפגעים עם הנכות נתפסו כמי שהמציאו את המקרה. ברוב המקרים התיק כנראה נסגר או שלא היה המשך טיפול. רק מקרה אחד של פגיעה מינית מיני רבים הגיע לידי כתב אישום. משתמע מן המחקר הנוכחי שלמרות שהרוב הגדול של בני הנוער עם הנכות אינם מסתירים את הפגיעות בהם ודואגים לספר על כך, הדיווחים "נעלמים" בדרך ואינם מגיעים בסופו של דבר לידי מיצוי הדין עם הפוגעים. חמור מכך, רבים מן המקרים בכלל לא מדווחים ולא נרשמים וכך התופעה נעלמת מעיני הציבור ומעיני רשויות החוק והטיפול.
- במחקר הנוכחי נמצאו מאפיינים רבים וייחודיים לגבי כל סוג פגיעה עבור שתי הקבוצות הנחקרות, אך באופן כללי ניתן לאמר שמן המחקר עולה, שחברת בני הנוער היא חברה אלימה, פוגעת ולא נותנת כבוד לאחר. רבים מבני הנוער חווים פגיעה פיזית, מינית ורגשית על ידי חבריהם מקבוצת השווים. ובתוך כל אלה נמצאים בני הנוער עם הנכויות, שהדעות השליליות עליהם, המיתוסים והסטיגמות רק מחמירים את מצבם ומעמידים אותם בסיכון גבוה יותר להתעללות ופגיעה. למחקר הנוכחי תרומה תיאורטית רבה בהבנת תופעת הפגיעה והניצול כלפי אנשים עם נכויות וזאת בעזרת המודל האקולוגי המאפשר לראות את התמונה הכוללת של סביבות ומערכות יחסים בהן קיימת התעללות בהקשר המשפחתי, החברתי והתרבותי. למחקר גם תרומה יישומית במספר תחומים: לתחום המודעות החברתית והציבורית, לתחום החקיקה ואכיפת החוק הקיים, לתחום האיתור והזיהוי של מקרי פגיעה ולתחום תוכניות המניעה, ההתערבות והטיפול.
- ממצאי המחקר הנוכחי מעמידים לפנינו אתגרים חברתיים וחינוכיים. רייטר (2004) מציינת כי האתגר הוא כפול: מצד אחד לגדל דור של אנשים צעירים שידעו לקבל את בני גילם ובני גילם הנכים

مؤسسة "شاليم"
لتطوير خدمات للشخص ذو
التخلف العقلي في السلطات المحلية

The Shalem Fund
for Development of Services for People with
Intellectual Disabilities in the Local Councils

פיתוח שירותים לאדם עם מוגבלות שכלית
התפתחותית ברשויות המקומיות

ויתייחסו לכל אחד ואחת בכבוד ובסובלנות, ומצד שני לגדל ולהעצים דור של אנשים עם נכויות שידע לעמוד על זכויותיו וילחם כנגד גילויים של ניצול ופגיעה בו בדרכים חוקיות וחברתיות.